

F.V.XƏLİLOVA

magistrant

e-mail: fatimaxalil0@gmail.com

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

(Bakı şəh., Ü.Hacıbəyov küç., 68)

İBTİDAI SINIFLƏRDƏ MÜSTƏQİL İŞLƏRİN TƏŞKİLİ PROSESİNDƏ ŞAĞİRD LƏRİN TƏFƏKKÜR FƏALLIĞININ İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ

Açar sözlər: müstəqil iş, xüsusiyyət, aşılamaq, şagird, pedaqoji fəaliyyət

Ключевые слова: самостоятельная работа, особенность, привитие, студент, педагогическая деятельность.

Key words: independent work, feature, inculcation, student, pedagogical activity

Göründüyü kimi, kiçik məktəblilərdə təlim əməyi bacarıqlarının inkişafına lazımi qədər diqqət yetirilməzsə, istər ibtidai təlimdə, istərsə də sonralar şagirdlər ciddi çətinliklərlə qarşılaşır, getdikcə mürəkkəbləşən təlim əməyinin öhdəsindən gələ bilməzlər. Bəs bu vəzifə məktəb təcrübəsində necə həyata keçirilir?

Qeyd edildiyi kimi, məktəb təcrübəsində kiçik məktəblilərə təlim əməyinin səmərəli priyomlarını aşılamaq məsələsinə kifayət qədər diqqət yetirilmir. Nəticədə onların təlim əməyi az məhsuldar olur, şagirdlər tapşırıqların xüsusən, ev tapşırıqlarının icrasına çoxlu vaxt sərf edir və təlimdə yüklənir.

Doğrudur, təlimin təsiri ilə məktəblilərin bir qismi tədricən müstəqil iş priyomlarına yiyələnirlər. Lakin bu iş müəllim tərəfindən lazımi dərəcədə idarə olunmur, şagirdlərin səmərəli priyomlara yiyələnmələri üçün xüsusi sistemli iş aparılmır. Müəllimlər kitab üzərində işləmək tapşırıqlarını adətən, çox ümumi şəkildə verir. «Mətni oxuyun və nağıl etməyə hazırlaşın». Belə ümumi tapşırığın müqabilində şagirdlər bir qayda olaraq mətnin məzmununu hərfən danışmağa hazırlaşır, əzbərləməyə mey edirlər.

Müşahidələr göstərir ki, müxtəlif şagirdlər verilmiş eyni tapşırığı müxtəlif səviyyədə, müxtəlif vaxtlarda yerinə yetirirlər. Belə vəziyyət, hər şeydən əvvəl, şagirdlərin müstəqil iş priyomlarına yiyələnmələri səviyyəsilə izah edilə bilər.

İbtidai sinif şagirdlərində təlim əməyi bacarıqlarının zəif formalaşması səbəbsiz deyildir. Burada bəzi səbəblər özünü göstərir. Əvvələn, pedaqoji ədəbiyyatda (Y.K.Babanski) göstəriləndiyi kimi, tədris proqramları və vasitələrində səmərəli iş priyomlarına lazımi qədər yer verilmir. Buna görə də müəllimlər təlim əməyinin ümumi priyomları barədə dəqiq məlumatla malik deyillər. İkincisi, dərslilər şagirdlərə müstəqil iş bacarıqları aşılamaq üçün kifayət qədər istiqamət verilir. Üçüncüsü, proqram və dərslilərin yüksəlməsi şagirdlərə səmərəli iş priyomları aşılamağa lazımi diqqət yetirməyə müəyyən dərəcədə mane olur. Dördüncü səbəb dərslin metodik təşkilindəki üsullara bağlıdır, müəllim istər yeni biliyin verilməsində, istərsə də bilik və bacarıqların yoxlanmasında bütün diqqətini şagirdlərin faktik biliklərini aşkara çıxarmağa yönəldir, onlara səmərəli iş priyomlarını öyrətməyə fikir vermir. Şagirdlərə öyrənmənin səmərəli yollarını öyrətmək, təhsil əməyinin ümumi bacarıqlarını aşılamaq ibtidai təlimin başlıca vəzifəsini təşkil etməlidir. İstər biliklərin, istərsə də vərdişlərinin, müstəqil iş bacarıqlarının əsası ibtidai təlimdə qoyulmalıdır.

Şagirdlərə aşılanaq təhsil əməyinin ümumi bacarıqlarının məzmunu müxtəlifdir. Pedaqoji ədəbiyyatda belə bacarıq və vərdişlərin bir çox təsnifatı mövcuddur. Akademik Y.K.Babanski şagirdlərin öyrənmə fəaliyyətinin quruluşundan, bu fəaliyyətin əsas struktur elementlərindən çıxış edərək tədris əməyinin əsas bacarıq və vərdişlərini aşağıdakı kimi təşkil edir:

1. Tədris təşkilati bacarıqlar; fəaliyyət vəzifələrinin müəyyən edilməsi; fəaliyyət səmərəli planlaşdırma bacarığı; fəaliyyət üçün əlverişli şərait yaratmaq bacarığı (gün rejimi, iş yerinin gigiyenası, bədəni möhkəmləndirmək).

2. Tədris – intellektual bacarıqlar öz fəaliyyətini motivləşdirmək bacarığı; səmərəli yadda saxlamaq bacarığı; tədris materialını məntiqi dərk etmək, əsas fikri ayırmaq bacarığı; problem xarakterli idrak məsələlərini həll etmək bacarığı, təlim idrak fəaliyyətində özünə nəzarət etmək bacarığı.

Təlimdə şagirdlərin müstəqil işi onun diqqətliliyi ilə sıx bağlıdır. Diqqət bütövlükdə təlimin, o cümlədən, müstəqil işin zəruri şərtini təşkil edir. Hər cür müstəqil iş şagirdədən gərgin diqqət tələb edir. Təlimdə bir çox şagirdlər, xüsusən kiçik məktəblilər müstəqil iş üzərində diqqətlərini cəmləyə bilmirlər; iş prosesində onların diqqətləri tez-tez yayınır. Bu hal çox vaxt şagirdin işə münasibətlərindən, yorğunluğundan, müstəqil işin xarakterindən irəli gəlir. Şagirdlərin diqqətlə işləməsi üçün ona müstəqil işin məqsədini, zəruriliyini başa salmaq mühüm şərtidir. Müstəqil iş üçün verilən tapşırıq şagirdlərin bilik səviyyəsinə uyğun olmalıdır. Həddən artıq asan və ya çətin tapşırıq uşağın diqqətini səfərbər edə bilmir.

Təlimdə müstəqil işin müvəffəqiyyəti şagirdlərin axtarıqlarının xarakteri, motivləri, maraq və meylləri ilə də sıx bağlıdır.

İdrak maraqları təlimin mühüm amili olub, şagirdlərin təlim fəaliyyətinin motivini müəyyən edir. Maraq şagirdin müstəqil təlim fəaliyyətində böyük rol oynayır. O, şagirdlərin fəallığını və müstəqilliyini artırır, onda daha yaxşı çalışmaq, daha çox bilik qazanmaq arzusu oyadır. Təlimdə şagirdlərin idrak maraqları bir neçə cəhətdən özünü göstərir. Bu uşağın öyrənmə səyi və zehni fəallığının yüksəlməsində, emosional halının yaxşılaşmasında iradi səyində daha çox ifadə olunur.

Müstəqil iş üçün tapşırıqların məzmunca maraqlı olması, rəngarəngliyi, problem xarakterində qurulması və s. şagirdlərin idrak marağını oyadan stimül rolunu oynayır, öyrənməyə tələbat oyadır. Müəllim müstəqil iş üçün tapşırıqları rəngarəng qurmaqla, şagirdləri axtarıcılığa cəlb etməklə, hər yeni tapşırıqın məzmununa şagirdlərə məlum ünsürlər daxil etməklə uşaqları maraqlandıрмаğa çalışmalıdır. Təlimdə şagirdlərin müstəqil çalışmasında onların emosional halının böyük rolu vardır. Müsbət emosiyalar – uşağın zehni gərginlikdən, «baş sındırmaqdan» keçirdiyi sevinc hissi, fəal düşünməkdən aldığı həzz onda müstəqilliyə olan meyli daha da artırır.

Şagird öyrənmə prosesində idrakın bütün pillələrindən istifadə edir. Deməli, şagirdlərin öyrənmə yolu idrak yoluna müvafiqdir. Lakin öyrənmə prosesi elmi idrak prosesilə tam eyni deyildir. İdrak prosesindən fərqli olaraq şagirdlərin öyrənmə prosesinin özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Şagirdlərin idrak fəaliyyətində praktikanın da vəzifəsi bir qədər dəyişir. Elmi idrakda praktika həqiqəti meyarı kimi, elmi kəşf və ixtiraları məcburi yoxlama vasitəsi kimi çıxış edir. Şagird isə artıq yoxlanılmış bilikləri mənimsədiyi üçün onun idrak fəaliyyətində praktika daha çox qazanılmış bilik, bacarıq və vərdisləri həm də təkmilləşdirmək məqsədilə xidmət edir, elmi biliklərə maraq və inam oyatmağa kömək edir.

Şagirdlərin idrak fəaliyyətinin daha bir xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, o qazanılmış bilikləri hafizədə möhkəmlətməyə tələb edir. Bunsuz çoxlu miqdarda bilik və bacarıqları yaxşı mənimsəmək, onlardan təlimdə və həyatda istifadə etmək mümkün deyildir. Buna görə də möhkəmləndirmə öyrənmə işinin vacib ünsürlərindən birini təşkil edir. Elmi idrakda isə əldə edilmiş bilikləri hafizədə möhkəmlətmək xüsusi bir mərhələ təşkil etmir. Elmi idrak insanın tam müstəqilliyinə, yaradıcılığına əsaslanır. Şagirdlərin idrak fəaliyyətində də yaradıcılıq ünsürləri vardır. Lakin şagirdlərin idrak fəaliyyəti, onun müstəqil axtarıcılıq işi müəllimin rəhbərliyi altında gedir.

Təlim prosesində müəllim şagirdlərin müstəqil idrak fəaliyyətini təşkil edərkən bu xüsusiyyətləri nəzərə almalı, onun tədrisən elmi idraka yaxınlaşması üçün mövcud pedaqoji üsul və vasitələrdən istifadə etməlidir.

Ədəbiyyat

1. S.Nəbiyev. Ev tapşırıqları müstəqil iş formalarından biri kimi. Azərbaycan məktəbi jurnalı, 1984, №7
2. Ə.Bayramov. Şagirdlərdə təfəkkür müstəqilliyinin inkişafı və tərbiyəsi. Maarif nəşriyyatı. Bakı, 1966
3. M.A.İsmixanov. İbtidai təlimdə şagirdlərə müstəqil iş bacarıqlarının aşılınması. Bakı, 1995

Ф.В.Халилова

Развитие мыслительной активности учащихся в процессе организации самостоятельной работы в начальных классах

Резюме

В истории педагогической мысли особое внимание уделялось самостоятельной работе учащихся, развитию самостоятельности учащихся в процессе обучения было посвящено множество исследовательских работ. Однако ряд условий, обеспечивающих развитие самостоятельности у учащихся в процессе обучения, изучен недостаточно; необходимость учета характера имеющихся умений и навыков, особенно в младших классах, характера указаний, данных для задания, степени трудности задания, четкости цели с учетом приобретенных знаний в инструкции и др. вопросы не были предметом специального исследования.

F.V.Khalilova

Development of students ' thinking activity in the process of organizing independent work in primary classes

Summary

In the history of pedagogical thought, special attention was paid to the independent work of students, and many research works were devoted to the development of students' independence during training. However, a number of conditions that ensure the development of independence in students during training have not been sufficiently studied; the need to take into account the nature of the skills and habits, especially in the lower grades, the nature of the instructions given for the task, the degree of difficulty of the task, the clarity of purpose, taking into account the acquired knowledge in the instruction, etc. issues have not been the subject of special research.

Rəyçi: dos. Ş.M.Azadəliyeva

Redaksiyaya daxil olub: 12.03.2022